

Богдан МАЛИНЯК

*доктор економічних наук, професор, Західноукраїнський національний університет,
Тернопіль, Україна, b.malyniak@wunu.edu.ua
ORCID ID: 0000-0001-6965-393X*

Роксолана МАЛИНЯК

*студентка, університет Санкт-Галлена, Швейцарія, roksolana.malyniak@student.unisg.ch
ORCID ID: 0009-0003-4085-1088*

Анастасія ТИМОШИК

*студентка, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
nastiatymoshyk@gmail.com
ORCID ID: 0009-0007-5338-9426*

Діана ФУРДА

*студентка, Західноукраїнський національний університет, Тернопіль, Україна,
furda06.diana2909@gmail.com
ORCID ID: 0009-0001-8084-8583*

МОДЕЛІ УЧАСНИЦЬКОГО БЮДЖЕТУВАННЯ ТА ЇХНЯ ІНТЕГРАЦІЯ В СУЧАСНОМУ БЮДЖЕТНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Вступ. У сучасних умовах зростає потреба застосування інструментів бюджетного менеджменту, які спроможні сприяти підвищенню ефективності й справедливості використання бюджетних коштів, довіри громадськості до органів влади. У цьому контексті важливим є дослідження моделей учасницького бюджетування, їхніх функціональних характеристик та потенціалу інтеграції у практику бюджетного менеджменту в Україні.

Мета – систематизувати теоретичні підходи до учасницького бюджетування, сформулювати авторську типологію його моделей, обґрунтувати можливості їхньої інтеграції з метою підвищення ефективності, прозорості й легітимності бюджетного процесу.

Результати. Досліджено, що учасницьке бюджетування є логічним наслідком еволюції демократичних засад бюджетного менеджменту та розширення ролі громадян у бюджетному процесі. Обґрунтовано типологію моделей учасницького бюджетування – плебісцитарну, деліберативну та асоціативну, що дає змогу систематизувати підходи до залучення громадськості та розкрити їхні змістові відмінності. Доведено, що зазначені моделі не є взаємовиключними, а можуть інтегруватися в межах комплексної моделі, яка забезпечує синергетичний ефект через поєднання безпосереднього волевиявлення, публічної деліберативної та асоціативного посередництва. Визначено ключові

функції учасницького бюджетування – інформаційно-просвітницьку, демократичної легітимациї, стимулювання ефективності, сприяння справедливості та контрольну, реалізація яких залежить від інституційної якості механізмів участі та їхнього органічного включення у бюджетний процес.

Висновки. Учасницьке бюджетування варто розглядати як інституціоналізований механізм демократизації бюджетного процесу, ефективність якого визначається якістю поєднання плебісцитарних, деліберативних та асоціативних підходів. Інтеграція цих моделей і реалізація ключових функцій учасницького бюджетування створюють передумови для підвищення обґрунтованості, справедливості, легітимності й результативності бюджетних рішень у системі бюджетного менеджменту.

Ключові слова: бюджет, бюджетний менеджмент, учасницьке бюджетування, моделі учасницького бюджетування, інтегрована модель участі, бюджетна демократія.

Рис.: 2, бібл.: 31.

Bohdan MALYNIAK

Dr. Sc. (Economics), Prof., West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine,

b.malyniak@wunu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0001-6965-393X

Roksolana MALYNIAK

Student, University of St. Gallen, Switzerland, roksolana.malyniak@student.unisg.ch

ORCID ID: 0009-0003-4085-1088

Anastasia TYMOSHYK

Student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, nastiatymoshyk@gmail.com

ORCID ID: 0009-0007-5338-9426

Diana FURDA

Student, West Ukrainian National University, Ternopil, Ukraine, furda06.diana2909@gmail.com

ORCID ID: 0009-0001-8084-8583

MODELS OF PARTICIPATORY BUDGETING AND THEIR INTEGRATION INTO CONTEMPORARY BUDGET MANAGEMENT

Introduction. In contemporary conditions, there is a growing need to apply budget management instruments capable of enhancing the efficiency and equity of public fund allocation while strengthening public trust in governmental institutions. In this context, the study of participatory budgeting models, their functional characteristics, and their potential for integration into the practice of budget management in Ukraine is of particular importance.

The purpose of the article is to systematize theoretical approaches to participatory budgeting, to develop an authorial typology of its models, and to substantiate the possibilities of their integration in order to enhance the efficiency, transparency, and legitimacy of the budget process.

Results. The study establishes that participatory budgeting represents a logical outcome of the evolution of democratic principles in budget management and the expansion of citizens' roles in the budget process. A typology of participatory budgeting models – plebiscitary, deliberative, and associative – is substantiated, enabling the systematization of approaches to public engagement and the identification of their substantive differences. It is demonstrated that these models are not mutually exclusive and may be integrated within a comprehensive framework that produces a synergistic effect through the combination of direct voting mechanisms, public

deliberation, and institutional mediation. The key functions of participatory budgeting are identified as informational and educational, democratic legitimacy, efficiency-enhancing, equity-promoting, and control functions, the implementation of which depends on the institutional quality of participation mechanisms and their organic incorporation into the budget process.

Conclusions. *Participatory budgeting should be considered an institutionalized mechanism for the democratization of the budget process, the effectiveness of which is determined by the quality of the combination of plebiscitary, deliberative, and associative approaches. The integration of these models and the realization of the key functions of participatory budgeting create preconditions for improving the substantiation, equity, legitimacy, and overall effectiveness of budget decisions within the system of budget management.*

Keywords: *budget, budget management, participatory budgeting, participatory budgeting models, integrated participation model, budgetary democracy.*

JEL Classification: H72, H61, D72, H83.

Постановка проблеми. Організація суспільних відносин у сучасному світі не може бути ефективною без оптимального використання бюджету як універсального інструменту забезпечення суспільних благ. Еволюція системи публічного управління логічно підпорядкувала демократичним засадам усі основні сфери громадського життя, включаючи публічні фінанси. Важливо наголосити, що сучасна економічна наука досліджує бюджет не лише з позицій його функціонального призначення, а й з огляду на обставини його виникнення та інституційно-правове значення, розглядаючи його як продукт конституційної демократії [1]. У такий спосіб відбувається підпорядкування бюджетних відносин суспільним інтересам, а позиція громадян постає домінуючою не лише у процесі визначення бюджетних пріоритетів, а й в межах оцінювання ефективності використання бюджетних коштів. Цим самим досягається підзвітність і підконтрольність діяльності органів влади громадськості, що є невід'ємним атрибутом демократичних відносин. Водночас практична реалізація демократичних засад у бюджетному процесі потребує чіткого визначення інституційних механізмів залучення громадян та їх інтеграції в систему бюджетного менеджменту. У цьому контексті особливої

актуальності набуває дослідження моделей учасницького бюджетування, їх функціональних характеристик і можливостей поєднання в межах сучасного бюджетного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковій літературі активно дискутують моделі управління бюджетом, що ґрунтуються на застосуванні демократичних принципів і механізмів участі громадян. У межах цих досліджень увагу зосереджують як на представницьких формах бюджетного врядування, так і на інструментах прямої та деліберативної демократії, які розширюють вплив громадськості на визначення бюджетних пріоритетів. Зокрема, у працях В. Федосова, В. Опаріна, Л. Сафонової [1], Ш. Бланкарта [2], Дж. Б'юкенена [3] проаналізовано інституційні моделі демократичного ухвалення бюджетних рішень, а також умови забезпечення раціональності та збалансованості бюджетного процесу. Попри вагомий внесок цих досліджень у розроблення концептуальних засад бюджетної демократії, проблематика учасницького бюджетування не є основним предметом цих наукових розвідок, що зумовлює потребу в окремому теоретичному осмисленні цього інструменту.

Комплексні дослідження учасницького бюджетування зосереджені на його концептуалізації як інституціоналізованого механізму участі громадян у бюджетному процесі. Особлива увага приділяється типологізації моделей учасницького бюджетування, оцінці їхньої результативності та аналізу умов, за яких цей інструмент забезпечує позитивний вплив на бюджетну політику. Саме в цьому контексті сформувалися підходи, запропоновані такими вченими, як А. Шах [4], С. Котанідіс, С. Реккіа [5], С. Стортоне, Ф. Чіндіо [6], Б. Вамлер [7], Р. Аббасов [8] та ін., які здійснили систематизацію практик учасницького бюджетування та обґрунтували їхні процедурні особливості. Попри ґрунтовність цих праць, питання інтеграції різних моделей учасницького бюджетування в цілісну систему сучасного бюджетного менеджменту та їхньої функціональної ролі у публічному управлінні залишаються недостатньо розкритими.

Широкий спектр досліджень учасницького бюджетування присвячений аналізу практичного досвіду його впровадження в окремих країнах та органах місцевого самоврядування. Науковці К. Гертц, Т. Ван де Вейдевен [9], Г. Гілман [10], С. Лім, Ю. О. [11], Д. Сцещіло [12], Р. Азеведу, Р. Кардосо, А. Кунга, Б. Вамплер [13], Б. Вамплер, С. Макналті, М. Тачтон [14], Й. Сінтомер, К. Герцберг, А. Рьокке [15] акцентують увагу на особливостях бюджетотворення у різних країнах, рівні громадянської активності та впливі учасницьких практик на якість публічного управління. Втім зарубіжний досвід переважно потребує подальшої систематизації й адаптації з урахуванням інституційних, правових і соціально-економічних особливостей України.

Серед вітчизняних науковців питання учасницького бюджетування досліджували О. Кириленко, І. Чайковська [16], З. Лободіна, Т. Кизима, В. Дем'янишин, К. Березко,

С. Савчук [17] та ін. Водночас більшість вітчизняних праць має прикладний характер і зосереджена переважно на описі практик або оцінці окремих результатів впровадження учасницького бюджету. Натомість питання системної типологізації моделей учасницького бюджетування, їхнього інтеграційного потенціалу та функціональної ролі в сучасному бюджетному менеджменті залишаються недостатньо розробленими, що зумовлює необхідність подальших теоретичних узагальнень і концептуалізації цього інструменту.

Метою статті є систематизація теоретичних підходів до учасницького бюджетування, формування авторської типології його моделей та обґрунтування можливостей їхньої інтеграції з метою підвищення ефективності, прозорості й легітимності бюджетного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Класична фінансова наука традиційно розглядає демократичні засади управління бюджетом в контексті представницької демократії [2, с. 125]. Відтак розробки авторитетних вчених переважно зосереджені на розвитку наукових засад, що обґрунтовують природу визначення бюджетних пріоритетів та удосконалення демократичних правил і процедур, спрямованих на оптимізацію бюджетних рішень [3; 9]. Переважно це зумовлено особливістю суспільних відносин у бюджетній сфері, які мають враховувати усі ризики егоїстичної або опортуністичної поведінки населення. З огляду на зазначене, на найвищому інституційному рівні запроваджено обмеження на ухвалення принципових рішень у бюджетній сфері шляхом безпосереднього волевиявлення. Так, стаття 74 Конституції України передбачає пряму заборону референдумів щодо законопроектів з питань бюджету. Аналогічні норми застосовують також в інших країнах, зокрема в Албанії,

Естонії, Італії, Латвії, Молдові, Словенії та низці інших країн. Такі обмеження можна пояснити насамперед прагненням уникнення ризиків розбалансування бюджету через ухвалення необґрунтованих та фінансово незабезпечених рішень або ж відмови від виконання взятих державою зобов'язань.

Еволюція теоретичного підґрунтя демократичних засад бюджетного менеджменту та практичних процедур впливу громадськості на бюджет в умовах перманентного розвитку суспільних відносин, революційних змін в інформаційному середовищі та поглиблення міжнародної інтеграції фінансових систем не могла не відобразитися на розвитку демократичних правил бюджетотворення. Таким чином було сформовано потенціал для розширення ролі громадянина у бюджетному процесі та закладено передумови для застосування у зазначеній сфері принципів прямої демократії. Результатом трансформаційних змін стала поява технологій учасницького бюджетування (*participatory budgeting*), які суттєво розширили інституційні межі впливу громадськості на визначення бюджетних пріоритетів і практику бюджетування загалом.

У фінансовій літературі сформувалася розвинена палітра підходів до тлумачення учасницького бюджетування, які різняться за теоретичними засадами, глибиною процедурної регламентації, характером залучення громадян та практичними аспектами організації процесу. Різноманіття наукових підходів до трактування учасницького бюджетування зумовлює доцільність їх систематизованого розгляду з метою уточнення змісту цього поняття та формування цілісного теоретичного підґрунтя його застосування в сучасних умовах.

Визначаючи поняття учасницького бюджетування, дослідники, зокрема А. Шах [4], характеризують його як підхід до бюджетування, що базується на прямій демократії,

а С. Котанідіс та С. Реккіа [5] визначають як демократичну інновацію. Попри концептуальну значущість таких характеристик для розуміння природи учасницького бюджетування, їхнє використання у визначенні потребує додаткового теоретичного уточнення. З огляду на це, на нашу думку, вони не можуть бути головними характеризуючими ознаками поняття. Не можемо цілком погодитися також із позицією С. Стортоне і Ф. Чіндіо [6], які трактують учасницьке бюджетування виключно як практику участі, за допомогою якої громадяни безпосередньо долучаються до ухвалення рішень щодо бюджетних витрат, оскільки таке визначення звужує інституційний і процедурний виміри цього явища.

Науковці Б. Вамплер [7] і Р. Абассов [8] визначають учасницьке бюджетування як процес ухвалення рішень, під час якого громадяни обговорюють і домовляються про розподіл бюджетних ресурсів. Загалом позитивно оцінюючи тлумачення учасницького бюджетування як процесу ухвалення рішень за участі громадян, вважаємо, що автори надто вузько окреслюють роль громадськості, обмежуючи її переважно стадією розподілу бюджетних коштів. На нашу думку, потенціал учасницького бюджетування виходить за межі лише розподільчих процедур і має охоплювати також участь громадян у процесах використання бюджетних ресурсів та контролю за їх цільовим і ефективним застосуванням.

Заслугує на увагу тлумачення, наведене в офіційних публікаціях ООН, відповідно до якого учасницьке бюджетування охоплює різні способи, за допомогою яких широкі верстви громадськості можуть безпосередньо взаємодіяти з урядом у процесі розроблення та реалізації бюджетної і фінансової політики [18]. Водночас варто уникати одночасного використання понять "бюджетна політика" та "фінансова політика"

ка”, які в цьому контексті мають значну змістовну близькість і нерідко застосовуються як синонімічні. Крім цього, їхнє паралельне використання у визначенні потребує додаткового теоретичного уточнення.

Імпонує також визначення поняття учасницького бюджетування, яке наводять в офіційних публікаціях Світового банку [19], де його трактують як процес, у межах якого громадяни безпосередньо беруть участь у формуванні бюджету, ухваленні бюджетних рішень та контролі за його виконанням. На нашу думку, зазначене тлумачення було б більш концептуально завершеним за умови чіткого виокремлення етапу виконання бюджету, на якому безпосередньо відбувається реалізація затверджених проєктів і досягаються очікувані результати.

Варто зауважити, що в Україні зроблено важливий внесок для інституціалізації учасницького бюджетування. Міністерство фінансів України у 2020 р. затвердило Методичні рекомендації щодо механізмів участі громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні, метою яких є визначення переліку механізмів, здатних забезпечити участь громадськості у бюджетному процесі на місцевому рівні. У документі наведено поняття громадського бюджету як “інструменту прямої демократії, за допомогою якого кожен мешканець територіальної громади має змогу долучитися до бюджетного процесу, зрозуміти його принципи та вплинути на рішення щодо видаткової частини місцевого бюджету” [20]. На нашу думку, застосовуючи поняття громадського бюджету, його автори тим самим вважають, що є ще не громадський бюджет. Цим самим нівелюється основна мета учасницького бюджетування – залучити громадян до формування та реалізації бюджетної політики загалом.

З урахуванням проведеного аналізу вважаємо, що учасницьке бюджетування

доцільно визначати як формалізований механізм участі громадян у бюджетному процесі, який забезпечує рівні умови залучення населення до визначення бюджетних пріоритетів, ухвалення бюджетних рішень і їх виконання та здійснення громадського бюджетного контролю з метою підвищення ефективності, справедливості та суспільної підзвітності бюджетної політики.

Запропоноване визначення забезпечує комплексний підхід до опису ролі громадян в управлінні бюджетом і передбачає принципову умову залученості до ухвалення бюджетних рішень як учасницького бюджетування лише за наявності інституціалізації цього процесу. Його відмінною особливістю є акцент на важливій ролі громадян на кожному етапі бюджетного процесу – від висунення бюджетних ініціатив до здійснення громадського контролю за використанням бюджетних коштів. Вагомою рисою запропонованого тлумачення є також наголос на інклюзивному характері участі громадян в управлінських процедурах, що формує чітку критеріальну основу як для наукового аналізу учасницького бюджетування, так і для практичної діяльності з його впровадження. Окреме акцентування на меті застосування учасницьких практик у бюджетному процесі – підвищенні ефективності, справедливості та суспільної підзвітності бюджетної політики – логічно пов’язує учасницьке бюджетування з цілями бюджетного менеджменту та надає цьому процесу змістовної завершеності. Отже, на відміну від наявних підходів, запропоноване тлумачення учасницького бюджетування забезпечує комплексний і системний підхід до характеристики цього важливого економічного поняття.

Традиційно учасницьке бюджетування розглядають у науковій літературі в контексті створення умов для прямої демократії, а його практична реалізація була започатко-

вана в бразильському місті Порто-Алеґро у 1989 р. [7; 17; 21; 22; 23].

Втім фокусування уваги лише на тій частці бюджету, яку безпосередньо розподіляють громадяни, залишає нерозкритим весь потенціал безпосередньої участі громадськості в управлінні бюджетом. Цілком обґрунтовано окремі вчені називають зазначений підхід найпростішою формою учасницького бюджетування [5]. Обмеження учасницького бюджетування переважно інструментами безпосереднього волевиявлення громадян відкриває простір для імітаційної залученості в межах формування фасадної демократії. Разом з тим, на наш погляд, застосування технік розподілу бюджетних коштів і визначення пріоритетних проєктів безпосередньо громадянами містить базові ознаки учасницького бюджетування та відповідає його логіці.

На противагу цьому, простежується деліберативний підхід, який охоплює широкий спектр діяльності щодо безпосередньої участі громадськості у бюджетному процесі. У межах деліберативного підходу участь громадян не зводиться виключно до механізмів голосування, а передбачає обговорення бюджетних пріоритетів, формування пропозицій, узгодження інтересів та оцінювання результатів їх реалізації [9; 24; 25; 26]. Такий підхід акцентує увагу на якості управлінських рішень і процедурах їх ухвалення, а не лише на формальному факті залучення громадськості. Це дає змогу позиціонувати учасницьке бюджетування як інституціоналізований процес спільного напрацювання бюджетних рішень, що поєднує демократичну участь із принципами відповідального бюджетного менеджменту.

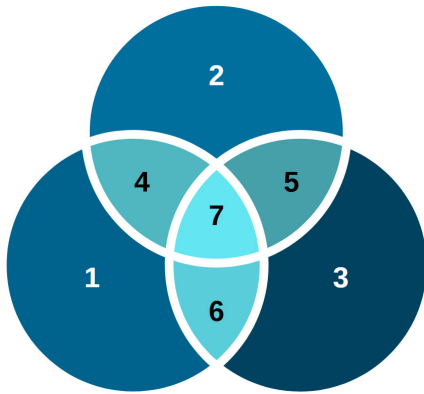
Крім цих двох підходів до організації учасницького бюджетування, в науковій літературі окремо акцентується роль організацій громадянського суспільства як особливого суб'єкта цього процесу. Й. Сін-

томер, К. Герцберг, А. Рьокке [15] з-поміж шести моделей учасницького бюджетування виокремлюють процедури участі інститутів громадянського суспільства. Г. Гіман, Д. Сцеціло [10; 12] також вказують на роль цього суб'єкта в учасницькому бюджетуванні, що обґрунтовується особливістю їхньої організаційної структури та важливою роллю у побудові демократичних відносин у суспільстві. У межах цього підходу учасницьке бюджетування постає як організаційний механізм участі, в якому ключову роль відіграють колективні актори, а не окремі індивіди.

За результатами дослідження сутності учасницького бюджетування та особливих підходів до його побудови, пропонуємо виокремити три моделі: плебісцитарну, деліберативну та асоціативну (рис. 1).

Плебісцитарна модель учасницького бюджетування – це модель організації участі громадян у бюджетному процесі, за якої ключовим механізмом впливу громадськості на бюджетні рішення є безпосереднє індивідуальне голосування щодо розподілу визначеної частки бюджетних коштів або відбору проєктів для фінансування. У межах цієї моделі участь громадян має зазвичай дискретний і процедурно обмежений характер, а роль органів влади зводиться до адміністрування процесу та реалізації результатів волевиявлення.

Деліберативна модель учасницького бюджетування – це модель участі громадськості у бюджетному процесі, що ґрунтується на публічному обговоренні, аргументованому узгодженні позицій та спільному напрацюванні бюджетних рішень між громадянами й органами влади. У межах цієї моделі участь громадян охоплює кілька стадій бюджетного процесу – від формування пріоритетів до оцінювання результатів реалізації, а вирішального значення набуває якість процедур, інклюзивність і

- 1 – плебісцитарна модель;
- 2 – деліберативна модель;
- 3 – асоціативна модель;
- 4 – плебісцитарно-деліберативна модель;
- 5 – деліберативно-асоціативна модель;
- 6 – плебісцитарно-асоціативна модель;
- 7 – інтегрована модель учасницького бюджетування.

Рис. 1. Моделі учасницького бюджетування та їхнє поєднання*

* Побудовано авторами.

прозорість процесу ухвалення рішень, а не лише формальні механізми голосування.

Асоціативна модель учасницького бюджетування – це модель участі громадськості у бюджетному процесі, за якої організації громадянського суспільства та інші колективні актори беруть участь у визначенні бюджетних пріоритетів, здійснюючи агрегацію, артикуляцію та трансляцію колективних інтересів громадян у процесі формування, розподілу і використання бюджетних ресурсів та контроль за цим процесом.

Варто зауважити, що запропонована типологізація підходів до громадського бюджетування не передбачає їхньої взаємовиключності, а відкриває простір для поєднання та взаємодоповнення підходів у межах конкретних моделей учасницького бюджетування (рис. 1). Домінування тієї чи іншої моделі залежить від інституційних умов, рівня громадянської активності та ролі організацій громадянського суспільства. Поєднання плебісцитарного, деліберативного та асоціативних підходів у межах інтегрованої моделі учасницького бюджетування створює передумови для збалансування різних форм громадянської участі у бюджетному процесі та досягнення синергетичного ефекту. Така модель дає

зможу забезпечити якісне опрацювання бюджетних рішень щодо різноманітних питань бюджетної політики у процесі публічних обговорень, поєднуючи його з широкою залученістю громадян через механізми безпосереднього волевиявлення й експертного посередництва з боку організацій громадянського суспільства.

Інтегрований підхід знижує ризики імітаційної участі, притаманні виключно плебісцитарним практикам, водночас підвищуючи обґрунтованість і легітимність бюджетних рішень. Важливою перевагою інтегрованої моделі є також посилення зв'язку між етапами формування, реалізації та контролю бюджетних рішень, що сприяє досягненню відчутних суспільних результатів. У такий спосіб інтегрована модель учасницького бюджетування може розглядатися як перспективний інструмент розвитку демократичного та відповідального публічного фінансового менеджменту. На наше переконання, повноцінне поєднання кожного із зазначених підходів дає змогу цілком реалізувати весь потенціал учасницького бюджетування.

Від спроможності побудови оптимальної моделі учасницького бюджетування безпосередньо залежать наслідки для

бюджетної політики учасницьких практик. За умови комплексного врахування особливостей застосування прямої демократії у бюджетному процесі результати для бюджету будуть позитивні, однак у разі фрагментарного включення окремих компонентів учасницького бюджетування це може не мати позитивного впливу на ухвалення бюджетних рішень, або ж такий вплив може бути навіть негативний. Це підтверджують дослідження Е. Ґануза, Дж. Байоччі та Н. Саммерс, які звертали увагу, що участь громадськості не обов'язково є хорошою лише тому, що громадяни залучені до неї [27]. Схожої думки дотримуються Л. Фельд і Дж. Мацусака, які зазначають, що хоча політичні результати, досягнуті за допомогою деліберативної демократії, можуть бути ближчими до уподобань виборців, це не означає, що вони будуть кращими [28].

Основні вигоди від застосування учасницького бюджетування базуються на кращій інформаційній основі для ухвалення рішень. Учасницьке бюджетування удосконалює обмін інформацією між споживачами суспільних благ і суб'єктами, які ухвалюють бюджетні рішення. Ефективність від кращої інформації працює в обох напрямках – з одного боку, влада отримує кращі можливості для задоволення суспільних потреб, з іншого – громадяни отримують кращі передумови для контролю [29]. На нашу думку, якраз забезпечення обміну інформацією є базовою функцією учасницького бюджетування, яка відкриває перспективи для реалізації інших можливостей цього інструменту.

За результатами емпіричних досліджень встановлено, що офіційний сайт, який використовують для підтримання учасницьких практик, містить інформацію про такі позитивні наслідки від учасницького бюджетування: поглиблення участі громадян в управлінні публічними ресурсами на засадах співпраці; сприяння співпраці та

рівності, що в підсумку підвищує ефективність бюджетних рішень і рівень залученості місцевої громади; досягнення консенсусу між органами влади та громадянами щодо розподілу ресурсів; стимулювання колективної деліберації; подолання фрагментованості участі; зменшення домінування адміністративних рішень у визначенні тематичних та територіальних пріоритетів розвитку громади [30].

Внеском у розвиток розуміння наслідків учасницького бюджетування є дослідження С. Чунга, який структурує вплив цього інструменту на якість демократії (розподіл ресурсів і боротьба з бідністю) та ефективність влади (фіскальна сталість і економічна ефективність) [31].

Науковці звертають увагу не лише на механізм впливу, а на отримані результати від застосування учасницького бюджетування. Так, С. Котанідіс і С. Реккіа вказують на те, що цей інструмент сприяє більш активній та обізнаній участі громадян у формуванні політики, зміцнює демократичну легітимність, сприяючи рівності, інклюзивності та довірі до державних інституцій. Дослідники називають учасницьке бюджетування інноваційним методом боротьби з демократичною кризою та зростаючим невдоволенням громадян шляхом їх активного залучення до бюджетних рішень, що не лише поглиблює почуття громадянської відповідальності та залученості, а й сприяє більшій прозорості, підзвітності в управлінні та задоволеності суспільними благами [5].

З наведеного аналізу випливає, що наслідки застосування учасницького бюджетування зумовлені не самим фактом участі громадян у бюджетному процесі, а тією функціональною роллю, яку цей інструмент відіграє в системі публічного управління та суспільному розвитку загалом. З огляду на це, доцільно виокремити ключові функції учасницького бюджетування як системні на-

прями його впливу на бюджетну політику, якість публічного управління та демократичні процеси. На нашу думку, учасницьке бюджетування виконує такі функції: інформаційно-просвітницьку, демократичної легітиматії, стимулювання ефективності, сприяння справедливості та контрольну (рис. 2).

Обґрунтування функцій учасницького бюджетування забезпечує систематизацію його впливу на публічне управління, економічні відносини та суспільно-політичне життя загалом. Функціональний аналіз забезпечує можливість структуровано оцінити його роль у підвищенні ефективності, легітимності та соціальної обґрунтованості бюджетних рішень. У такий спосіб створюється теоретична основа для порівняння різних моделей учасницького бюджетування та визначення їхнього інтеграційного потенціалу в системі бюджетного менеджменту.

Висновки. Учасницьке бюджетування стало результатом еволюції демократичних засад бюджетного менеджменту та розширення ролі громадян у бюджетному процесі. На теоретичному рівні обґрунтована типологія моделей учасницького бюджетування – плебісцитарна, деліберативна та асоціативна. Це дає змогу систематизувати різні підходи до залучення громадськості та розкрити їхні змістові відмінності. Доведено, що зазначені моделі не є взаємовиключними, а можуть поєднуватися у межах інтегрованої моделі, яка забезпечує синергетичний ефект через поєднання безпосереднього волевиявлення, публічної деліберації та інституційного посередництва. Саме інтеграція підходів створює передумови для підвищення обґрунтованості, легітимності та результативності бюджетних рішень у системі публічного фінансового менеджменту.

Рис. 2. Ключові функції учасницького бюджетування та напрями їхнього впливу у бюджетному менеджменті*

* Побудовано авторами.

Застосування учасницького бюджетування передбачає можливість виконання важливих функцій у публічному управлінні та суспільному розвитку – інформаційно-просвітницької, демократичної легітимациї, стимулювання ефективності, сприяння справедливості та контрольної. Дослідження засвідчує, що позитивні наслідки участі громадян залежать не від самого факту залучення, а від інституційної якості механізмів участі та їх інтеграції у бюджетний процес. У такий спосіб учасницьке бюджетування постає не лише як демократична практика, а як інструмент удосконалення бюджетного менеджменту, здатний підвищувати ефективність, справедливість і підзвітність управління бюджетними ресурсами.

Перспективи подальших досліджень насамперед пов'язані з емпіричною перевіркою впливу різних моделей учасницького бюджетування на бюджетний процес. Важливим напрямом є розроблення методичних підходів до оцінювання функціональної спроможності інтегрованої моделі та визначення умов її оптимального застосування залежно від інституційного середовища. Поглиблення досліджень в окреслених напрямках сприятиме удосконаленню бюджетного менеджменту, посиленню соціальної спрямованості бюджетної політики та зростанню ефективності використання бюджетних коштів.

Список використаних джерел

1. Федосов В., Опарін В., Сафонова Л. та ін. *Бюджетний менеджмент : підручник / за ред. В. Федосова*. Київ : КНЕУ, 2004. 864 с.
2. Бланкарт Ш. *Державні фінанси в умовах демократії : Вступ до фінансової науки / пер. з нім. С. І. Терещенко, О. О. Терещенка*. Київ : Либідь, 2000. 654 с.
3. Buchanan J. M. *Politics without romance: A sketch of positive public choice theory and its normative implications. The theory of public choice-II: Ed.* by J. M. Buchanan and R. D. Tollison. Ann Arbor : University of Michigan Press, 1984. P. 11–22.
4. Shah A. Overview. In A. Shah (Ed.). *Participatory budgeting: Public sector governance and accountability*. Washington DC : World Bank, 2017. P. 1–18.
5. Kotanidis S., Recchia C. *Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance*. European Parliament Research Service (EPRS) Briefing. 2024. P. 1–11.
6. Stortone S., Cindio F. "BiPart" of participatory budgeting. A software platform for new political practices. *Electronic Government and Electronic Participation. Innovation and the Public Sector*. 2014. Vol. 21. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-429-9-30>.
7. Wampler B. A guide to participatory budgeting. URL : <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf>.
8. Abbasov R. *The role of participatory budgeting in enhancing citizen engagement: A comprehensive analysis*. 2025. <https://doi.org/10.17632/ph2xy7nhmc.1>.
9. Geurtz C., Van de Wijdeven T. *Making citizen participation work: The challenging search for new forms of local democracy in the Netherlands*. *Local Government Studies*. 2010. Vol. 36. P. 531–549.
10. Gilman H. R. *Engaging citizens: Participatory budgeting and the inclusive governance movement within the United States*. Ash Center Occasional Papers. Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School. 2016. 32 p.
11. Lim S., Oh Y. *Online versus offline participation: Has the democratic potential of the Internet been realized? Analysis of a participatory budgeting system in Korea*. *Public Performance & Management Review*. 2016. № 39. P. 676–700.
12. Sześciło D. *Participatory budgeting in Poland. Quasi-referendum instead of deliberation*. Public Administration Research Group. Warsaw. URL : <https://www.oidp.net/docs/repo/doc629.pdf>.
13. Azevedo R., Cardoso R., Cunha A., Wampler B. *Reflexões e tendências. O orçamento participativo e a dinâmica orçamentária no setor*

público. *Participatory budgeting and budget dynamics in the public sector*. *Revista de Contabilidade e Organizações*. 2022. v.16:e193141.

14. Wampler B., McNulty S., Touchton M. *5 Re-engaging citizens in Europe and North America in participatory budgeting in global perspective*. 2021. P. 133–137. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192897756.003.0006>.

15. Sintomer Y., Herzberg C., Röcke A. *Participatory budgeting in Europe: Potentials and challenges*. *International Journal of Urban and Regional Research*. 2008. Vol. 32:1. P. 164–178.

16. Кириленко О., Чайковська І. *Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду*. *Вісник THEU*. 2015. № 2. С. 86–100.

17. Lobodina Z. M., Kyzyra T. O., Demianyshyn V. V., Berezka K. P., Savchuk S. S. *Participatory budgeting in the context of behavioral finance*. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2022. Vol. 5. P. 109–125.

18. United Nations Committee of Experts on Public Administration (CEPA). *Strategy guidance note on participatory budgeting*. URL : <https://publicadministration.un.org/sites/default/files/cepa-sessions/Strategy%20note%20participatory%20budgeting%20January%202022.pdf>.

19. *Participatory budgeting. Manual for county governments in Kenya*. URL : <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391701588140468143/pdf/Participatory-Budgeting-Manual.pdf>.

20. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо механізмів участі громадян у бюджетному процесі на місцевому рівні : Наказ Міністерства фінансів України від 03.03.2020 р. № 94. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201-20#Text>.

21. *OECD guidelines for citizen participation processes*, *OECD Public Governance Reviews*, OECD Publishing. Paris. 2022. <https://doi.org/10.1787/f765caf6-en>.

22. Cabannes Y. *Participatory budgeting. A powerful and expanding contribution to the achievement of SDGs and primarily SDG 16.7*. 2019. 9 p.

23. *Focus on citizens. Public engagement for better policy and services*. *OECD Studies on Public Engagement*. Paris. 2009. URL : https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2009/05/focus-on-citizens_g1g-h9e6b/9789264048874-en.pdf.

24. Polko P., Mehan A., Tappert S. *Participatory budgeting as an inclusive placemaking driver: Different European and American practices*. *Placemaking in Practice. Engagement in Placemaking: Methods, Strategies, Approaches* Publisher: Brill. 2025. Vol. 2. https://doi.org/10.1163/9789004691919_005.

25. Lehtonen P. *Shifting the power to people: opening the practices of governance with participatory budgeting*. *Nordicom Information*. 2018. Vol. 40. № 1. P. 63–69.

26. Lund V., Juujärvi S. *Deliberation in workshops in the participatory budgeting process*. *Current Urban Studies*. 2022. № 10. P. 619–638.

27. Ganuza E., Baiocchi G., Summers N. *Conflicts and paradoxes in the rhetoric of participation*. *Journal of Civil Society*. 2016. Vol. 12. P. 328–343.

28. Feld L., Matsusaka J. *Budget referendums and government spending: Evidence from Swiss cantons*. *Journal of Public Economics*. 2003. Vol. 87. P. 2703–2724.

29. Nebreda A. M. *Dispelling myths about participatory budgeting across levels of Government*. *OECD, Informal Workshop Summary Note*. 2022. P. 1–9.

30. *Participatory budget*. URL : <https://www.user-participation.eu/planning-the-process/step-5-participatory-methods/crowdsourcing-participative-governance/participatory-budget>.

31. Jung S. *Participatory budgeting and government efficiency: Evidence from municipal governments in South Korea*. *International Review of Administrative Sciences*. 2021. Vol. 88.4. <https://doi.org/10.1177/0020852321991208>.

References

1. Fedosov, V., Oparin, V., Safonova, L. (2004). *Biudzhetniyi menedzhment [Budget management]*. V. Fedosov (Ed.). Kyiv: KNEU [in Ukrainian].

2. Blankart, Sh. (2000). *Derzhavni finansy v umovakh demokratii: Vstup do finansovoi nauky [Public finance in a democracy: Introduction to financial science]*. (S. Tereshchenko, O. Tereshchenko, Teans.). Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
3. Buchanan, J. M. (1984). *Politics without romance: A sketch of positive public choice theory and its normative implications*. J. M. Buchanan & R. D. Tollison (Ed.). *The theory of public choice-II* (pp. 11–22). Ann Arbor: University of Michigan Press.
4. Shah, A. (2017). Overview. In A. Shah (Ed.). *Participatory budgeting: Public sector governance and accountability* (pp. 1–18). Washington, DC: World Bank.
5. Kotanidis, S., Recchia, C. (2024). *Participatory budgeting: A pathway to inclusive and transparent governance*. European Parliament Research Service (EPRS) Briefing, 1–11.
6. Stortone, S., Cindio, F. (2014). "BiPart" of participatory budgeting: A software platform for new political practices. *Electronic Government and Electronic Participation: Innovation and the Public Sector*, 21. <https://doi.org/10.3233/978-1-61499-429-9-30>.
7. Wampler, B. (2000). *A guide to participatory budgeting*. Available at: <https://internationalbudget.org/wp-content/uploads/A-Guide-to-Participatory-Budgeting.pdf>.
8. Abbasov, R. (2025). *The role of participatory budgeting in enhancing citizen engagement: A comprehensive analysis*. <https://doi.org/10.17632/ph2xy7nhmc.1>
9. Geurtz, C., Van de Wijdeven, T. (2010). *Making citizen participation work: The challenging search for new forms of local democracy in the Netherlands*. *Local Government Studies*, 36, 531–549.
10. Gilman, H. R. (2016). *Engaging citizens: Participatory budgeting and the inclusive governance movement within the United States*. Ash Center for Democratic Governance and Innovation, Harvard Kennedy School.
11. Lim, S., Oh, Y. (2016). *Online versus offline participation: Has the democratic potential of the Internet been realized? Analysis of a participatory budgeting system in Korea*. *Public Performance & Management Review*, 39, 676–700.
12. Sześciło, D. *Participatory budgeting in Poland: Quasi-referendum instead of deliberation*. Public Administration Research Group, Warsaw. Available at: <https://www.oidp.net/docs/repo/doc629.pdf>.
13. Azevedo, R., Cardoso, R., Cunha, A., Wampler, B. (2022). *Reflexões e tendências: O orçamento participativo e a dinâmica orçamentária no setor público Participatory budgeting and budget dynamics in the public sector*. *Revista de Contabilidade e Organizações*, 16, e193141.
14. Wampler, B., McNulty, S., Touchton, M. (2021). *Re-engaging citizens in Europe and North America in participatory budgeting in global perspective*. <https://doi.org/10.1093/oso/9780192897756.003.0006>.
15. Sintomer, Y., Herzberg, C., Röcke, A. (2008). *Participatory budgeting in Europe: Potentials and challenges*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 32:1, 164–178.
16. Kyrlyenko, O., Chaikovska, I. (2015). *Perspektyvy zaprovadzhennia biudzhetu uchasti v Ukraini na osnovi zarubizhnogo dosvidu [Prospects for the introduction of participatory budgeting in Ukraine based on foreign experience]*. *Visnyk TNEU – Bulletin of TNEU*, 2, 86–100 [in Ukrainian].
17. Lobodina, Z. M., Kyzyma, T. O., Demianyshyn, V. V., Berezka, K. P., Savchuk, S. S. (2022). *Participatory budgeting in the context of behavioral finance*. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*, 5, 109–125.
18. United Nations Committee of Experts on Public Administration (CEPA). (2022). *Strategy guidance note on participatory budgeting*. Available at: <https://publicadministration.desa.un.org/sites/default/files/cepa-sessions/Strategy%20note%20participatory%20budgeting%20January%202022.pdf>.

19. World Bank. (2020). *Participatory budgeting manual for county governments in Kenya*. Available at: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/391701588140468143/pdf/Participatory-Budgeting-Manual.pdf>.

20. Pro zatverdzhennia Metodichnykh rekomendatsii shchodo mekhanizmiv uchasti hromadskosti u biudzhetnomu protsesi na mistsevomu rivni. Nakaz Ministerstva finansiv Ukrainy vid 03.03.2020 № 94 [On Approval of the Methodological Recommendations on Mechanisms for Public Participation in the Local Budget Process. Order Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0094201-20#Text>.

21. OECD guidelines for citizen participation processes. OECD Public Governance Reviews. (2022). Paris. <https://doi.org/10.1787/f765caf6-en>.

22. Cabannes, Y. (2019). *Participatory budgeting: A powerful and expanding contribution to the achievement of SDGs and primarily SDG 16.7*. UN Habitat.

23. *Focus on citizens: Public engagement for better policy and services*. OECD Studies on Public Engagement. (2009). Paris. Available at: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2009/05/focus-on-citizens_g1g-h9e6b/9789264048874-en.pdf.

24. Polko, P., Mehan, A., Tappert, S. (2025). *Participatory budgeting as an inclusive placemaking driver: Different European and American practices*. *Placemaking in Practice. Engagement in Placemaking: Methods, Strategies, Approaches*. Brill, 2. https://doi.org/10.1163/9789004691919_005.

25. Lehtonen, P. (2018). *Shifting the power to people: Opening the practices of governance with participatory budgeting*. *Nordicom Information*, 40, 1, 63–69.

26. Lund, V., Juujärvi, S. (2022). *Deliberation in workshops in the participatory budgeting process*. *Current Urban Studies*, 10, 619–638.

27. Ganuza, E., Baiocchi, G., Summers, N. (2016). *Conflicts and paradoxes in the rhetoric of participation*. *Journal of Civil Society*, 12, 328–343.

28. Feld, L., Matsusaka, J. (2003). *Budget referendums and government spending: Evidence from Swiss cantons*. *Journal of Public Economics*, 87, 2703–2724.

29. Nebreda, A. M. (2022). *Dispelling myths about participatory budgeting across levels of government*. OECD.

30. *Participatory budget*. Available at: <https://www.user-participation.eu/planning-the-process/step-5-participatory-methods/crowdsourcing-participative-governance/participatory-budget>.

31. Jung, S. (2021). *Participatory budgeting and government efficiency: Evidence from municipal governments in South Korea*. *International Review of Administrative Sciences*, 88.4. <https://doi.org/10.1177/0020852321991208>.